

IDŽAZETNAME MEHMED EF. HANDŽIĆA

hafiz Đevad HRVAČIĆ

Sažetak

Uvodni dio rada definiše idžazetnamu, objašnjava njenu važnost i vrijednost u islamskom učenju, a potom nas upoznaje s njenom pojavom na našim prostorima. Glavni dio rada obrađuje tri idžazetname Mehmeda ef. Handžića koje ga svrstavaju među naše najveće alime, budući da su broj i vrijednost idžazetname jedan od pokazatelja ugleda i znanja nekog učenjaka. One ovoga alima svrstavaju općenito među velikane hadiske nauke, budući da svjedoče kako je ovladao hadiskom naukom i najpoznatijim hadiskim zbirkama, te da je sposoban to dalje prenositi na svoje učenike. Kazano današnjim rječnikom, to je svojevrsni certifikat u hadiskoj nauci, pa i šire, jer se pojedinačno navode djela, pa čak i dijelovi pojedinih knjiga kojima je Mehmed ef. ovladao i osposobio se za njihovo dalje prenošenje na svoje učenike. Idžazetname naših alima, u ovom slučaju idžazetname Mehmeda ef. Handžića, naše alime i naše krajeve, preko spojenih nizova prenosilaca, povezuju s Božijim Poslanikom, a.s., i tako na specifičan način verifikuju naš nauk islama.

Šta je to idžazetnama

U sistemu islamskog obrazovanja postojala je, i još uvijek postoji, ali u manjem obimu, tradicija dodjele idžazetname učeniku koji pred svojim učiteljem završi izučavanje uže ili šire naučne oblasti, te jedne ili više knjiga. Idžazetnama je specifična vrsta diplome koja se, između ostalog, odlikuje senedom ili silsilom, tj. nizom učitelja, počevši od posljednjeg učitelja u nizu, koji izdaje idžazetnamu, pa do prvog – Allahovog Poslanika (‘alejhi’s-selām).

Iz rječnika arapskog jezika, *Mu‘ğam maqāyisu al-luga*, saznajemo kako riječ *el-idžaza* (الإجازة) u arapskom jeziku potječe od riječi *el-dževaz* (الجواز) što znači prolazak i protok, a to se objašnjava sljedećim riječima: “Prolazak vode kojom se napajaju stoka i usjevi. Tako se ova riječ koristi kada od nekog tražiš (استجرت) (فلانا فأجازني) pa ti dozvoli vodu za zemlju ili stoku. Također, učenik traži od alima da mu ‘prelije’ svoje znanje, pa ovaj to i učini”¹.

Riječ *el-idžaza* također može označavati dozvolu i dopuštenje. U tom se slučaju upotrebljava i odnosi na dozvolu prenošenja riječi i znanja koje potječe od nekog učenjaka. Tako je uobičajeno da neki učenjak kaže: (أجزت فلاناً روايته مسموعاتي) “Dozvoljavam dotičnoj osobi da prenosi ono što je čula od mene.”²³

Većina idžazetnama pisane su prema uobičajenim obrascima, gdje postoji: uvodni dio sastavljen iz *besmele*, *hamdele*, *salavata* i *šehadeta*; glavni dio gdje se govori o važnosti nauke, o kandidatu i predmetu dodjele idžazetname, uz navođenje učiteljevih seneda i završni dio gdje se upućuju savjeti učeniku i gdje se obično navode mjesto i vrijeme dodjele, te potpis i otisak pečata učitelja koji ju je dodijelio. Idžazetnama se najčešće izdavala za čisto islamske discipline, poput kiraeta, hifza, hadisa, tefsira, fikha, akaida i tesavvufa, ali je također bila prisutna i u dru-

¹ Ahmad ibnu Faris, *Mu‘ğam maqāyisu al-luga*, ar-Riyād, Šarika ar-Riyād lin-nešri wa at-tevzi’, 1999., I, str. 494.; Muhammad Murtadā al-Husaynī az-Zubaydī, *Tağ al-‘arūs min ġawhar al-qāmūs*, Kuwayt, Dār al-hidāya, 1975., XV, str. 75.

² Više možemo pogledati: as-Suyūfī, *Tadrib ar-rāwī fi šarhtaqrīb an-nawāwī*, Bayrūt, Dār al-kutub al-‘ilmiyya, 1996., II, str. 25.

³ Objasnjenjem pojma idžazetname bavili su se i naši autori, kao što su dr. Omer Nakičević u radu “Na marginama izučavanja hadisa u našim krajevima” (Zbornik radova FIN-a, Sarajevo, 1987., br. 2, str. 23.-39.) i dr. Nijaz Šukrić u tekstu “Prve gračaničke idžazetname” (Glasnik VIS-a, Sarajevo, 1989, br. 2., str. 204.)

gim naučnim oblastima, kao što su medicina, kaligrafija, matematika i druge.

Idžazetnama na našim prostorima

Padom bosanskog kraljevstva (1463. g.) i uspostavom turske vlasti u Bosni, postepeno dolazi do širenja islama i formiranja osmanske vlasti i osmanskog društvenog ustrojstva na ovim prostorima. Osmansko-islamski sistem školstva postepeno zaživljava u našim krajevima, prvo kroz nastanak džamija i tekija, a potom izgradnjom mekteba i medresa.

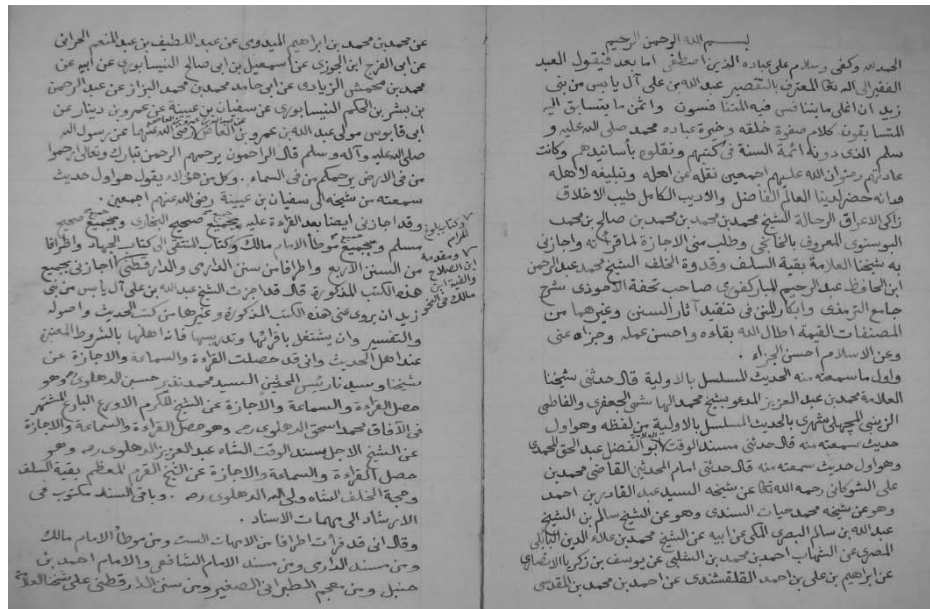
Počevši od XVI-og stoljeća u našim većim gradovima nastaju brojne kulturno-prosvjetne ustanove. Pored džamija i tekija izgrađeni su mnogobrojni mektebi i medrese u kojima su naši sunarodnjaci stjecali znanje⁴. Neki od njih, nakon školovanja u domaćim obrazovnim institucijama i pred domaćim učenjacima, odlaze u islamski svijet, posebno Istanbul i Kairo, radi nastavka i proširenja svoga obrazovanja. Pojedini Bošnjaci na tom putu nauke postižu zavidne rezultate, dobivajući između ostalog i idžazetname iz islamskih nauka. Te idžazetname su pokazatelj višeg stepena školovanja, jer su dobivane od uglednih učenjaka i iz temeljnih islamskih disciplina. Vjerujemo da je velik broj njih izgubljen, a nama je tokom istraživanja, ljubaznošću uposlenika Gazi Husrev-begove biblioteke, bilo dostupno preko 70 idžazetnama bošnjačke uleme. Jedan od onih koji su stekli idžazetname vrijedne pažnje jeste i naš dobro poznati Mehmed ef. Handžić koji je iz oblasti hadisa i hadiske nauke dobio tri idžazetname. O njima i njihovoj vrijednosti govorit ćemo u nastavku našega rada.

Prva idžazetnama Mehmeda ef. Handžića

Prvu idžazetnamu Mehmed ef. Handžić je dobio 1349/1930. godine u Kairu.⁵ Idžazetnamu mu je dodijelio šejh Abdullah ibn Ali Āli Jabis (‘Abdullāh ibn ‘Alī Āli Yābis) koji je bio učenjak hanbelijske pravne škole. U Egiptu je boravio oko 40 godina, a potom se preselio u Rijad gdje

⁴ Više možemo pogledati: Kasumović Ismet, *Školstvo i obrazovanje u Bosanskom ejaletu za vrijeme osmanske uprave*, Mostar, Islamski kulturni centar Mostar, 1999.

⁵ Na ovoj idžazetnami, koja je originalna, nema mjesta niti godine njenog izdavanja, ali iz njenog prepisa (rukopis br. 2650, listovi 21b-27a), kojeg je sačinio Mehmed ef., odnosno na osnovu bilješke na kraju ovoga prepisa, vidimo da mu je šejh Abdullah ovu idžazetnamu izdao 1349/1930. godine u Kairu pred odlazak na hadždž.

Idžazetnama Mehmed ibn Muhammad ibn Sālih ibn Mehmed al-Hāngī al-Bosnawī, Sarajevo, GHB, rukopis br. 139, listovi 1b i 2a

je i umro 1389/1969. godine. Šejh Abdullah je bio učenik znamenitog alima Muhammeda Abdurrahmana Mubarekfurija, komentatora *Sunena* imama Tirmizija.⁶

Šejh Abdullah mu je izdiktirao i potpisao idžazetnamu a Mehmed ef. ju je ispisao. Postoji i prepis ove idžazetname⁷ kojeg je sačinio Mehmed ef., vjerovatno iz razloga da još jednim primjerkom osigura njeno očuvanje.

Handžićev učitelj, šejh Abdullah, spominje kako je on učio i dobio idžazetnamu pred šejhom Muhammedom Abdurrahmanom Mubarekfurijem⁸, autorom komentara na *Sunen* od Tirmizija po imenu *Tuhfetu el-ahvezi*. Abdullah ibn Ali spominje kako je idžazetnamu za određena hadiska djela dobio od svoga učitelja El-Mubarekfurija, te ih nabrāja sljedećim redosljedom:

1. *Sahih* imama Buharije,
2. *Sahih* imama Muslima,
3. *Muvetta'* imama Malika⁹,

⁶ Hayruddīnāz-Ziriklī, al-A'lām Qāmus tarāgum liašhari ar-rigāl wa an-nisā' min al-'arab wa al-musta'rabīn wa al-mustašriqīn, Dār al-'ilm lil-malāyīn, Bayrūt, bez godine izdanja, IV/108.

⁷ Rukopis br. 2650, listovi 21b-27a.

⁸ Muhammad 'Abdurrahmān ibn 'Abdurrahīm al-Mubārekfūrī znameniti indijski alim rođen je 1283. a umro 1353. godine. Posebno je poznat po svome komentaru *Tuhfatu al-ahwarī* na znamenitu hadisku zbirku *Sunen* od imama Tirmizija. (Dostupno na internetu: www.sunnah.org.sa/, 2 februar 2009.)

⁹ Malikov *Muvetta'* spada među najstarije i najpoznatije hadiske zbirke.

4. *Bulug el-meram*¹⁰,
5. *el-Munteka*, do poglavlja o džihadu¹¹,
6. Dijelove četiri *Sunena*¹²,
7. Dijelove *Sunena* Darimije i Darekutnija,
8. *Mukaddima Ibn es-Salaha*¹³ i
9. *Elfija Ibn Malika*¹⁴.

U idžazetnami se nabrajaju djela koja je Mubarekfuri učio pred šejhom Husejnom ibn Muhsinom el-Ensarijem el-Hazredžijem el-Jemanijem¹⁵. Sened stiže do Muhammeda ibn Alija eš-Ševkanija¹⁶, autora djela *Ithafu el-ekabir*

¹⁰ Ovo je djelo naknadno umetnuto na margini, a radi se o poznatom i vrijednom djelu Ibn Hadžera el-Askalanija u kojem su sabrani hadisi koji se koriste kao argumenti u šerijatsko-pravnim pitanjima.

¹¹ Vjerovatno je u pitanju komentar na poznatu hadisku zbirku al-Muwatta' od imama Malika, po imenu al-Muntaqā, čiji je autor Sulejman ibn Halef el-Badži (Sulaymān ibn Halaf al-Bāğī).

¹² Vjerovatno misli na četiri sunena koji se ubrajaju u *Kutubu sitte: Sunen* Ebu Davuda, Tirmizija, Nesaije i Ibn Madže, koji također spadaju među poznate hadiske zbirke.

¹³ Ovo je djelo naknadno umetnuto na margini, a predstavlja jedno od poznatih djela iz hadiske nauke.

¹⁴ Ovo je djelo također naknadno umetnuto na margini, a radi se o poznatom djelu iz gramatike arapskog jezika.

¹⁵ U nama raspoloživim izvorima nismo uspjeli pronaći više podataka o šejhu Husejnu ibn Muhsinu el-Ensariju el-Hazredžiju.

¹⁶ Muhammad ibn 'Alī aš-Šawkānī rođen je u Jemenu 1173. godine. Bio je poznati učenjak koji se istakao u više islamskih nauka i napisao više djela od kojih izdajamo hadisko-fihksko djelo *Naylu al-awtār*. Umro je 1250. godine. (Dostupno na internetu: www.ansaaar.net/vb/showthread.php?t=32718 30.01.2009.)

*fi isnadi ed-defatir*¹⁷. Radi se o sljedećim djelima: koja je Mehmed ef. dobio ovu idžazetnamu.

1. dio zbirki *Kutubu sitte*,
2. dio Malikovog *Muvettaa*,
3. dio *Musneda* od Darimije,
4. dio *Musneda* imama Šafije,
5. dio *Musneda* Ahmeda ibn Hanbela,
6. dio *Mu'džem es-sagira* od Taberanija i
7. dio *Sunena* od Darekutnija.

Na kraju idžazetname slijede riječi šejha Abdullaha ibn Alija koji ističe kako šejhu Mehmedu ibn Muhammedu Handžiću dodjeljuje idžazetnamu za sva djela za koja je on dobio idžazetnamu od svoga učitelja – Muhammeda Adurrahmana el-Mubarekfurija, uz sve spomenute senede. Na samom kraju, prije dove za Handžića i potpisa šejha Abdullaha, stoji njegov savjet i oporuka Mehmed ef., da bude bogobožan, da slijedi Poslanikov ('alejhi's-selām) sunnet i da ga preferira nad svim drugim riječima.

Druga idžazetnama Mehmeda ef. Handžića

Drugu idžazetnamu¹⁸, iste godine kao i prvu – 1349/1930. pred odlazak na hadž, Mehmed ef. Handžić dobiva od es-Sejjid Ahmed Rafi' ibn es-Sejjid Muhammed Rafi' et-Tahtavija (Ahmad ibn Muhammad ibn 149Abdulaziz at-Tahtāwī al-Husaynī al-Qāsimī). Tahtavi je rođen 1275/1859. a umro 1355/1936. godine. Bio je poznati egipatski alim i autor brojnih djela, od kojih spominjemo: el-Mes'a el-hamid ila bejan ve tahrir el-esanid (*al-Mas'ā al-hamīd ilā bayān wa tahrīr al-asānīd*), Ref'u el-gavaši (*Raf'u al-gawāšī*) i druga djela.¹⁹

Handžić je ovu idžazetnamu dobio u usmenom obliku, pa ju je on kasnije po povratku u Sarajevo sam prepisao. Tekst ove idžazetname je veoma kratak, zauzima svega dvije strane i dva reda treće strane. Mehmed ef. spominje kako mu je šejh Tahtavi idžazetnamu dao za sva djela za koja posjeduje senede navedene u njegovom spomenutom djelu El-Mes'a el-hamid²⁰. Nažalost, nismo uspjeli doći do ove vrijedne knjige, kako bismo analizirali senede Tahtavija i djela za

Treća idžazetnama Mehmeda ef. Handžića

Treću idžazetnamu²¹ Mehmed ef. je 1351/1932. godine dobio od historičara i muhaddisa iz Halepa, šejha Muhammeda Ragiba Tabbaha Halebija (Muh*ammad Rgib ibn Mah*mkd ibn Haim at-Tabbāh). On je rođen 1292/1875. a umro 1370/1951. godine.²² U osmoj godini završava hifz Kur'ana, da bi kasnije stjecao znanje pred velikim brojem šejhova. Živio je od trgovine. Autor je nekoliko vrijednih djela.²³

Nismo uspjeli doći do originala ove idžazetname i vrlo je izvjesno da on nije sačuvan, ali postoji njen prepis kojeg je sačinio sam Mehmed ef. u mjesecu redžebu 1351/1932. godine.²⁴ Šejh Tabbah u idžazetnami spominje kako ga Mehmed ef. obavještava da je pročitao njegovo djelo *El-Envar el-dželijje fi muhtesar al-esbat el-halebijje*²⁵ i moli ga da mu dodijeli idžazetnamu:

“I traži od moje malenkosti da mu dodijelim idžazetnamu za sve što prenosim i sve što sam naučio metodom čitanja i slušanja. Harmonija njegovih riječi i sjaj njihovih značenja ukazuju na njegove izvanredne kvalitete, na obilje njegovog znanja i na njegovu veliku sposobnost...²⁶Potom šejh Tabbah izjavljuje kako spomenutom alimu idžazetnamu dodjeljuje: “... za sve što sam čitao, slušao, što prenosim i što sadrži moja knjiga *El-Envar el-dželijje fi muhtesar el-esbat el-halebijje* i za sve za što sam dobio idžazetnamu od svojih plemenitih učitelja, spomenutih u mojim idžazetnamama koje sam naveo na kraju spomenute knjige...²⁷ Dalje se spominje kako navedena knjiga sadrži senede za:

²¹ Prepis idžazetname Mehmeda ef. Handžića, Sarajevo, GHB, rukopis br. 2650, listovi 75a-78b.

²² Kahhāla, nav. djelo, X, str. 305-306.

²³ Opširnije o šejhu Tabbahu dostupno na internetu: www.ansabonline.com/phpBB2/showthread.php?t=4596. 5.7.2009.

²⁴ Idžazetnama Mehmeda ef. Handžića, Sarajevo, GHB, rukopis br. 2650, list 78b.

²⁵ Al-Anwār al-ġaliyya fī muktasar al-atbāt al-halabiyya jeste djelo iz oblasti hadiske nauke koje šejh Tabbah završava navođenjem idžazetnama koje je dobio od svojih učitelja. Djelo je štampano 1932. godine i sadrži 447 strana. (Dostupno na internetu: www.elm7solom/vb/showthread.php?t=451, 3.7.2009.)

²⁶ Idžazetnama Mehmed ef. Handžića, Sarajevo, GHB, rukopis br. 2650, list 77a.

²⁷ Ibid, list 77a i 77b.

¹⁷ Itthāfu al-akābir fī isnādi ad-dafātīr, djelo od Muhammad ibn 'Alī aš-Šawkānija koje nije štampano (www.yemen-sound.com. – 3.12.2008.)

¹⁸ Idžazetnama Mehmed ibn Muhammad ibn Sālihibn Mehmed al-Hāngī al-Bosnawī, Sarajevo, GHB, rukopis br. 2650, listovi 34a-35a.

¹⁹ Kahhāla'Umar Ridā, *Mu'ğam al-mu'allifīn – Tarāğum musannifī al-kutub al-'arabiyya*, Bayrūt, II, str.119-120.

²⁰ Idžazetnama Mehmeda ef. Handžića, Sarajevo, GHB, rukopis br. 2650, list 34b.

- *Kutubu sitte* i druge hadiske knjige, znanosti i vještine,
- *I'lam en-nubela' bitarih Haleb eš-šuheba'*, djelo u sedam tomova koje iznosi historiju grada Halepa i
- druga djela šejha Tabbaha²⁸.

Potom slijede uobičajeni savjeti i oporuke šejha Tabbaha koje upućuje Mehmedu ef. Handžiću. Na samom je kraju podatak da je idžazetnama napisana u petak, 21. džumadela-hira, 1351/1932. godine. Također, stoji bilješka da ju je Handžić iz originala prepisao u zadnjoj dekadi mjeseca redžeba 1351/1932. godine.

Zaključak

Na osnovu našega uvida kako u hadiske tako i druge idžazetname Bošnjaka, možemo ustvrditi da Mehmed ef. Handžić, po vrijednosti i broju idžazetnama, sa svoje tri idžazetname spada u

²⁸ Ibid, list 77b.

sam vrh naše bošnjačke uleme. Ovdje se iz više razloga izdvaja idžazetnama koju mu je dodijelio šejh Abdullah ibn Ali, a najvažniji je taj što se Mehmed ef. preko svoga učitelja Abdullaha povezuje s njegovim učiteljem Mubarekfurijem, velikim učenjakom hadisa i komentatorom jedne od kapitalnih hadiskih zbirki – *Sunenom* imama Tirmizija. Mehmed ef. se također preko seneda Mubarekfurija povezuje s drugim velikanima hadiske nauke, poput Buharije i Muslima, da bi na kraju svi ti senedi dosegli do Allahovog Poslanika (‘alejhi’s-selām).

Ove vrijedne idžazetname Mehmed ef. Handžića svrstavaju u društvo velikih muhadisa i verifikuju njegovo poznavanja hadiske nauke i najpoznatijih hadiskih zbirki, a time naše krajeve, preko spojenih nizova prenosilaca, povezuju s velikanima hadiske nauke, poput Buharije, Muslima, Malika i drugih, a onda i sa Božijim Poslanikom Muhammedom, a.s.

Summary

ORDERING THE GOOD AND PREVENTING THE EVIL IN ISLAM

Devad Hrvačić

The paper's introductory part provides a definition of Ijaazat Nama, explains its importance and value in Islamic tradition, and presents its existence in our region. The main part examines three Ijaazat Namas of Mehmed Effendi Handzic which make him one of our greatest alims. The Ijaazat Namas make him one of greatest hadith scholars in general. Speaking in modern language, the Ijaazat Namas represent certificates in hadith science and they provide detailed lists of books and even sections of books studied by Mehmed Effendi and taught by him. Ijaazat Namas of our alims provide links connecting them to the Messenger of God (peace be upon him) and thus verify our Islamic teaching in a specific way.

الموجز

إجازات الشيخ محمد الخانجي

جواد هرفاتشيتش

يقدم الجزء التمهيدي من البحث تعريفا للإجازة، ويوضح أهميتها وقيمتها في العلوم الإسلامية، ومن ثم يطلعنا على ظهورها في منطقتنا. بينما يعالج الجزء الرئيس من البحث ثلاث إجازات للشيخ محمد الخانجي، التي تصنفه بين أعظم علمائنا، حيث أن الإجازات بعددها وقيمتها تمثل أحد مؤشرات وجاهة العالم وسعة علمه. وهي تصنف هذا العالم بين عظماء علوم الحديث، لأنها تشهد له بأنه متمكن من علوم الحديث وأشهر كتبه، وقادر على نقلها إلى تلامذته. وبعبارة معاصرة، إنها شهادة في علوم الحديث وما يتبعها، حيث جاء فيها ذكر المؤلفات وأجزاء من الكتب التي أتقنها الشيخ محمد وأصبح مخولاً بتدريسها لتلاميذه. إن إجازات علمائنا، وفي هذه الحالة، إجازات الشيخ محمد الخانجي، تربط علمائنا ومنطقتنا، عن طريق سند متصل، برسول الله صلى الله عليه وسلم، وهي بذلك توثق وبطريقة خاصة معرفتنا بالإسلام.